

Қуръони Карим дарслари (33-дарс). Қуръони карим оятларининг маккий ва маданийга тақсимланиши

14:52 / 14.05.2019 7817

Маълумки, Қуръони карим оятлари маккий ва маданийга тақсимланади. Бу борадаги илм ҳам Қуръон илмларидан бири бўлиб танилган. Уламоларимиз бу илмга ҳам алоҳида эътибор қаратганлар. Бошқа Қуръон илмлари каби, оятларнинг Макка ёки Мадинада нозил бўлганлигини билиш илми ҳам фойда ва ҳикматлардан холи эмас. Улуми Қуръон мутахассислари бу илмнинг ҳикматлари ҳақида жумладан, қуйидагиларни айтганлар:

1. Маккий ва маданий оятлар илми Қуръони карим оятларининг насх қилиниши ҳамда насх қилувчисини аниқлашда ёрдам беради.

Фараз қилайлик, Қуръони каримда бир мавзуда икки ёки бир неча оят нозил бўлган. Уларнинг бирининг ҳукми иккинчисиникига тўғри келмаяпти. Шундай ҳолатда улардан бири маккий, бошқаси маданий экани билинса, маданийси насх қилувчи, маккийси насх қилингани бўлади.

2. Маккий ва маданий оятлар илмининг фойдаларидан яна бири – шариатнинг тарихини ва унинг аста-секин йўлга қўйилганини билиб олишга ёрдам беради.

3. Маккий ва маданий оятлар илмининг фойдаларидан яна бири – Қуръони каримга ишончни кучайтиради. Ушбу илоҳий Китобнинг бизгача бирорта ўзгаришсиз, бузилишсиз етиб келганини билишга ёрдам беради. Бу илми ўрганиш мусулмонларнинг Қуръони каримга қанчалик катта эътибор билан қараганларини, унинг оятларининг маккий ва маданийлигини ҳам қолдирмасдан ўрганиб, авлоддан-авлодга етказиб келганини билдиради.

Маккий ва маданий оятларнинг таърифи

Уламолар Қуръони карим оятларининг маккий ва маданийлиги хусусида бир неча хил таъриф айтганлар.

Биринчи таъриф:

Маккий оятлар – Маккаи Мукаррамада нозил бўлган оятлар. Агар ҳижратдан кейин нозил бўлган бўлса ҳам.

Маданий оятлар – Мадинаи Мунавварада нозил бўлган оятлар.

Бунда Маккага яқин бўлган, мисол учун, Мино, Арафот ва Ҳудайбияга ўхшаш жойларда нозил бўлган оятлар ҳам маккий оятлар ҳисобланади.

Маданий оятларга эса Мадинаи Мунаввара атрофидаги Бадр, Ухудга ўхшаш жойлар ҳам киради.

Мулоҳаза қиладиган бўлсак, бу таърифда макон эътиборга олинган. Шунинг учун ҳам у мақсадни тўлиқ ифодамай олмаган. Чунки Қуръони каримда Макка ва Мадина ҳамда уларнинг атрофларидан бошқа жойларда ҳам нозил бўлган оятлар мавжуд.

Мисол учун, Аллоҳ таолонинг Тавба сурасидаги қуйидаги қавлини олайлик:

لَا تَبْعُوكَ قَاصِدًا وَسَفَرًا قَرِيبًا عَرَضًا كَانَ لَوْ

«Агар ўлжа яқин, сафар осон бўлганида, сенга албатта эргашир эдилар» (42-оят).

Ушбу ояти карима Табукда нозил бўлган.

Аллоҳ таоло Зухруф сурасида марҳамат қилади:

﴿٤٥﴾ يُعْبُدُونَ إِلَهَةَ الرَّحْمَنِ دُونَ مِنْ أَجَعَلْنَا رُسُلَنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ أَرْسَلْنَا مَنْ وَسَّئَلْ

«Сендан олдин юборган расулларимиздан сўра-чи: Роҳмандан бошқа ибодат қилинадиган илоҳлар қилган эканмизми?!» (45-оят).

Ушбу ояти карима Исро кечасида, Байтул Мақдисда нозил бўлган.

Иккинчи таъриф:

Маккий оятлар Макка аҳлига хитоб бўлиб тушган оятлардир.

Маданий оятлар Мадина аҳлига хитоб бўлиб тушган оятлар.

Шу эътибордан баъзилар: «Йа айюҳаннас» лафзи билан бошланган оятлар маккийдир. «Йаа айюҳаллазийна аамануу» лафзи билан бошланган оятлар маданийдир», деганлар. Чунки Маккадаги одамларнинг кўпчилиги кофир бўлган. Шунинг учун уларга «Йаа айюҳаннаас» – «Эй одамлар!» дея хитоб қилинган. Мадинадаги одамларнинг кўпи эса мўминлар бўлган. Шунинг учун уларга «Йаа айюҳаллазийна аамануу» – «Эй иймон келтирганлар!» дея хитоб қилинган.

Бу таъриф ҳам аввалгисига ўхшаб, нуқсонлардан холи эмас.

Биринчидан, Қуръони каримда мазкур икки лафздан бошқа лафзлар билан бошланадиган оятлар жуда ҳам кўп. Мисол учун:

Аллоҳ таоло Зухруф сурасида марҳамат қилади:

﴿٤٦﴾ الْعَالَمِينَ رَبِّ رَسُولٍ إِنْئِي فَقَالَ وَمَلَا بِهِ فِرْعَوْنَ إِلَىٰ يَأْتِينَنَا مُوسَىٰ أَرْسَلْنَا وَلَقَدْ

«Батаҳқиқ, Мусони Ўз оят(мўъжиза)ларимиз ила Фиръавнга ва унинг аъёнларига расул қилиб юбордик. Бас: «Албатта, мен оламлар Роббининг расулидирман», деди» (46-оят).

Аллоҳ таоло Талоқ сурасида марҳамат қилади:

«Эй Набий! Агар аёлларни талоқ қиладиган бўлсангиз, иддаларида талоқ қилинг ва иддани ҳисобланг ва Роббингиз Аллоҳга тақво қилинг» (1-оят).

Иккинчидан, бу тақсим Қуръони каримдаги воқеъликка тўғри келмайди. Барча «Йаа айюҳаннаас» – «Эй одамлар!» хитоби билан бошланган оятлар маккий эмас. Балки ушбу хитоб билан бошланган маданий оятлар ҳам бор. Мисол учун:

Аллоҳ таоло Нисо сурасида марҳамат қилади:

وَمِنْ آيَاتِكُمْ أَنْتَقُوا النَّاسَ بِأَيْهَا
وَمِنْ آيَاتِكُمْ أَنْتَقُوا النَّاسَ بِأَيْهَا

«Эй одамлар! Сизларни бир жондан яратган ва ундан унинг жуфтини яратиб, икковларидан кўплаб эркагу аёллар таратган Роббингиздан қўрқинглар!» (1-оят).

Аллоҳ таоло Бақара сурасида марҳамат қилади:

«Эй одамлар, сизларни ва сиздан олдингиларни яратган Роббингизга ибодат қилинг. Шоядки, тақво қилсангиз» (21-оят).

Барча «Йаа айюҳаллазийна аамануу» – «Эй иймон келтирганлар!» хитоби билан бошланган оятлар маккий эмас. Балки ушбу хитоб билан бошланган маданий оятлар ҳам бор.

Аллоҳ таоло Ҳаж сурасида марҳамат қилади:

«Эй иймон келтирганлар! Рукуъ қилинглр, сажда қилинглр ва Роббингизга ибодат қилинглр...» (77-оят)

Барча уламолар ушбу сура аввалидан охиригача маккий эканига иттифоқ қилганлар.

Учинчи таъриф:

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳижратларидан аввал нозил бўлган оятлар маккий ва у зотнинг ҳижратларидан кейин нозил бўлган оятлар маданийдир.

